

**ДЗЕЦІ
 ВАЙНЫ**

Міхась СТРАЛЬЧЭНЯ

ВЫПРАБАВАННЕ СУМЛЕННЯ

Вершаваныя аповесці
Аповесці

МІНСК
ВЫДАВЕЦТВА «ЧАТЫРЫ ЧВЭРЦІ»
2020

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Бел)-5
С84

Серыя заснавана ў 2010 годзе

Укладальнік
В. М. Стральчэня

Прадмова
В. М. Сіўковіч

Стральчэня, М. С.

С84 Выпрабаванне сумлення : вершаваныя аповесці, аповесці / Міхась Стральчэня ; укл. В. М. Стральчэня ; прадмова В. М. Сіўковіч. — Мінск : Чатыры чвэрці, 2020. — 246 с. — (Дзеці вайны).

ISBN 978-985-581-374-4.

Зборнік твораў «Выпрабаванне сумлення» Міхася Стральчэні ўключае чатыры аповесці. «Мінёр», «Суддзя», «Выпрабаванне сумлення» прысвечаны падзеям, што адбываліся напрыканцы 1942 года ў беларускіх вёсках. Аўтар паказвае, як у экстрэмальных абставінах выжывалі людзі, змагаліся і, апынуўшыся перад выбарам, вырашалі складаныя маральныя праблемы.

Твор «Пеклішча» – гэта аповед дзеда ўнуку пра няпростае мінулае вёскі Бабунічы Петрыкаўскага раёна і выпрабаванні, якія давялося прайсці яе жыхарам.

Кніга, складзеная сынам аўтара Валерыем Міхайлавічам, дае багаты матэрыял для краязнаўцаў. Яна разлічана на шырокае кола чытачоў, асабліва прадстаўнікоў сучаснага пакалення.

**УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Бел)-5**

ISBN 978-985-581-374-4

© Стральчэня М. С., 2020

© Стральчэня В. М.,
укладанне, 2020

© Афармленне.
ТДА «Выдавецтва
“Чатыры чвэрці”», 2020

Няскораныя

Успаміны не толькі вяртаюць нас у мінулае – яны, што паходня, высвечваюць змены ў сучаснасці і вядуць у будучыню, бо нясуць у сабе чалавечы досвед, радасць і пакуты, любоў і нянавіць, перамогі і трагедыі. Гэта не проста занатоўкі аб пражытым і перажытым, а і высновы-ўрокі з жыццёвага досведу. Успаміны – мост у будучыню...

Безумоўна, чалавек піша ўспаміны са сваім бачаннем і разуменнем свету. І калі ўжо з'явілася ў яго жаданне падзяліцца з іншымі сваім перажытым, значыць, нешта яго моцна ўразіла, запала ў душу, стала для яго заветным.

Героі Міхася Стральчэні не знакамітыя, а звычайныя людзі. Аўтар ажыўляе вобразы тых, з кім меў магчымасць сустракацца, размаўляць, сябраваць. У яго творах можна знайсці вельмі арганічныя характары, бо аўтар не проста назіраў, але і асэнсоўваў убачанае.

Героі канцэнтруюць у сабе важнейшыя рысы свайго часу. Паказваючы цікавыя падрабязнасці, аўтар быццам пераносіць нас у даўнейшую рэальнасць, знаёміць з тымі абставінамі, у якіх раней апыналіся людзі, як яны змагаліся, як выжывалі. Удумлівы чытач, безумоўна, убачыць тое, што захавалася да нашага часу, і вылучыць тое, чаго ўжо няма.

Падзеі, апісаныя ў першых трох апавесцях, адбываюцца ў 1942 годзе ў беларускіх вёсках. Трагічны час, трагічныя абставіны, трагічныя лёсы...

Кнігу пачынаюць дзве вершаваныя аповесці-былі (так аўтар сам вызначыў жанр гэтых твораў). «Мінёр» датуецца 1953–1973 гадамі, «Суддзя» – 1973–1983-м.

Юнацтва двух сялянскіх юнакоў (у аповесці «Мінёр» – гэта Вітоля, у аповесці «Суддзя» – Васіль) прыпала на суровыя гады ўзброенай барацьбы беларускага народа супраць захопнікаў. Гэта нявыдуманая героі. Аўтар выпісвае іх у канкрэтным гістарычным часе і ў вядомых яму мясцінах. І за дзеяннямі герояў мы сёння можам угадаць пэўныя прыкметы таго часу: на роднай зямлі лютуюць фашысты, а мясцоваму насельніцтву трэба неяк выжываць, выконваць свае абавязкі і гадаваць дзяцей, ахоўваць дом. Як гэта рабіць? Людзі рэагуюць на выпрабаванні часу кожны па-свойму і нярэдка становяцца перад выбарам. Не ўсе гатовы годна рашаць складаныя маральныя праблемы, народжаныя вайною. Вітоля не пайшоў у партызаны, але змагаўся з фашыстамі з поўным разуменнем неабходнасці гэтага, перанёс шмат пакут і загінуў, выконваючы самім сабою пастаўленае заданне. Другі малады чалавек – Васіль – свядома стаў паслугачом у фашыстаў і ў складанай сітуацыі пайшоў на подласць (навёў на смерць невінаватых людзей); прысуд яму вынес яго ж бацька-суддзя, а потым сам і выканаў гэты прысуд.

Абодва фіналы трагічныя, але іх нельга назваць выпадковымі. Кожны атрымаў, як кажуць, па заслугах: перамагла вялікая народная праўда. «Не салдат – і ўсё ж салдат!» – гаворыць аўтар пра Вітолю. Гэтаму герою наканавана «вечна жыць у нашых сэрцах», і аўтар пакінуў яму свой знак памяці: «Хай аповесць будзе гэта сціплым помнікам яму». Такі ж знак пакінуты і для старога суддзі: «Аб ім

хай памяць не астыне, а пераходзіць з роду ў род». А вось Васіль, праявіўшы цынiзм і бяздушнасць, не спраўдзіў надзей бацькі, і аўтар бачыць сапраўднага героя ў вобразе Васілёвага бацькі.

У аповесці «Выпрабаванне сумлення» аўтар спрабуе разабрацца, чаму ў гады вайны ў некаторых беларускіх вёсках, акупаваных немцамі, павялічылася колькасць розных рэлігійных сект (у прыватнасці евангелістаў-пяцідзясятнікаў), і паказвае, як яны прыслужвалі нямецкім захопнікам. Усе падзеі, згаданыя ў творы, адносяцца да канца 1942 года, калі ўжо добра выявіліся ўсе здраднікі Радзімы, а партызанскі рух яшчэ толькі-толькі набываў сілу. У гэтай аповесці (як і ў іншых творах М. Стральчэні) побач подзвіг і здрада, смеласць і баязліваць, рашучасць і маладушша. Аўтар з вялікай пашанай апісвае дзеянні вяскоўцаў, якія годна паводзяць сябе ў экстрэмальных сітуацыях, паказваючы пры гэтым, што беларускія людзі заўсёды былі здольныя на высокія пачуцці і высакародныя ўчынкі.

Асобна ў гэтым зборніку стаіць аповесць «Пеклішча». Над апісаннем лёсу вёскі Бабунічы, што ляжыць у аснове сюжэту, М. Стральчэня працаваў у 1974–1980 гадах. Аповесць пабудавана як апавед дзеда ўнуку пра паходжанне назвы вёскі Стараселле, а самі падзеі адбыліся яшчэ да адмены прыгоннага права, прыкладна ў 40–60-я гады XIX стагоддзя. Чаму аўтар сягнуў так глыбока ў гісторыю? Адказ тут адзін: той, хто не ведае сваёй гісторыі, не мае будучыні.

І ў гэтым апаведзе ўгадваюцца пэўныя прыкметы свайго часу: у грамадстве два класы – багацей, якім усё дазволена, і бяспраўныя прыгонныя сяляне. Аўтар даводзіць да чытача, што і ў прыгонных было пачуццё ўласнай годнасці: нават у неверагод-

на складаных абставінах яны спрабавалі маральна выстаяць. А калі не атрымлівалася, маглі пайсці і на крайнія меры... У аповедзе шмат герояў, але аўтар праз словы дзеда коратка, адным-двума штрыхамі так трапна малюе іх партрэты, што яны становяцца запамінальнымі. Няпростася жыццё было ў сялян, пакуль яны не атрымалі поўную волю (дзед заканчвае свой аповед словамі аб устанавленні савецкай улады), і аўтар гэтай казкі-былі марыць аб тым, каб ніколі больш не вярнуліся гады няволі-ліхалецця.

Вось такія развагі аб лёсе краю, мілага сэрцу Міхася Стральчэні, чакаюць чытача гэтай кнігі. Самае важнае, што аўтар хоча данесці да кожнага, палягае ў тым, што агульначалавечыя каштоўнасці вечныя. І прачытанае дасць нам магчымасць усвядоміць гэта.

Валянціна Сіўковіч

МІНЁР

Вершаваная аповесць-быль

*Памяці партызына-адзіночкі
Зарудаўскага Вітолі Сцяпанавіча,
які падарваўся на ўласнай міне*

Ва ўдавы вясковай Полі
Быў адзіны сын Вітоля –
І плячысты, і высокі,
Гаманкі і чарнавокі.
Хоць і трошачкі худы,
Быў Вітоля хоць куды!
Дзе б ні быў, трымаўся сціпла.
Да яго дзяўчаты ліплі,
А суседачка Аніся
Падгаварвала: «Жаніся!»
Толькі ж як было жаніцца –
Хата ўздумала хіліцца,
Ды не выйшлі і гады:
Не запішуць – малады.

Вырашыў Вітоля з маці,
Што патрэбна перш на працу
Ўладкавацца. За зарплату
Аднавіць старую хату
І купіць касцюм багаты.
А як споўняцца гады,
Можна будзе і ў сваты.
Горка сэрцу маладому.
Усё ж Вітоля рушыў з дому:
Лесарубам у лясгас
Адпусціў яго калгас.

Працаваў Вітоля шчыра.
На другі год брыгадзіра

Ён пасаду атрымаў –
Стала больш у хлопца спраў.
Толькі спраў ён не збаяўся,
А шчільней за іх узяўся.

Два гады, нібы мінутка,
Праляцелі вельмі хутка.
А Вітоля на Палессі,
У сваім зялёным лесе
То сякерай, то пілою
Ўсё валіў за хвойя хвою.
Стаў стаханаўцам Вітоля,
Ганарыўся ім лясгас.
Ад райкама камсамола
Меў падзяку ён не раз.

* * *

Сустрэла тут бяда Вітолю:
Абамлеў хлапец ад болю,
Як хваёвае палена
Ўпала на яго калена –
Косць патрушчыла, як трэску.
Адвязлі Вітолю ў вёску,
А адтуль ужо ў Мазыр.
І хірург, стары Казыр,
Аперыраваў Вітолю
Пяць гадзін, калі не болей.
А праз месяц зноў Вітоля
Атрымаў з бальніцы волю,
Зноў прыняў сваю брыгаду
І таму быў вельмі рады.

Празвінела лета ў косы,
Разгубіла восень росы,
І зіма на конях белых
Праскакаць ужо паспела –

ПЕКЛІШЧА

З мінулага вёскі Бабунічы Петрыкаўскага раёна

*Кажуць: «Хто старое прыпомніць, таму
вока вон».*

*А я скажу так, як калісьці казаў мой пра-
дзед, стары Васіль: «Хто старое забывае,
той зусім вачэй не мае».*

*Іпраўда: на фоне мінулага больш прыкмет-
ныя рысы сучаснага жыцця.*

Міхась Стральчэня

I

Лета.

Сонечна.

Гарачыня.

Дзед сядзіць на вялікім гарбатым камені, упры-
тык да тоўстай галіністай грушы, якая нагадвае сабой
грыб і адзінока расце сярод поля. Увесь у белым па-
латняным адзенні, сівагаловы, сівабароды, ён падоб-
ны на старадаўнюю статую. У руках у дзедка кій, якім
ён павольна калупае зямлю. Галава яго апушчана,
вочы крыху прыплюшчаны. Здаецца, дзед дрэмле.

Я ляжу насупраць яго на мяккай палявой траве і
прыслухоўваюся да шчабятання птушак у гушчы гал-
ля старой грушы. Вакол грушы, як сцяна, стаіць жоў-
тае, гатовае да жніва, жыта. Моцна пахне рамонкамі і
чарназёмам.

Стараселле. Вялікае роўнае поле. Усё яно падзе-
лена на доўгія вузкія палоскі, узарана і засеяна дзе
жытам, дзе грэчкай, дзе бульбай. Паглядзіш на яго
здалёк – здаецца, што гэта не поле, а рознакаляровы
дыван, вытканы выдатнымі мастакамі.

– Дзед! А чаму гэта поле Стараселлем называецца? – пытаюся я.

– Га?.. Ты нешта сказаў? – пазяхнуў дзед і паглядзеў на мяне.

– Пытаю, чаму поле Стараселлем назвалі?

– А-а... Эге-эге... Стараселлем... Тут, бач, калісь вёска была. Пеклішча звалася. Я от памятаю яшчэ... Доўгая казка, каб расказваць.

– А вы раскажыце... Цікава...

Дзед перастае калупаць зямлю кіем і некаторы час глядзіць убок паверх жыта на блакітную стужку неба, якую не здолела закрыць пышная крона старой грушы. Нарэшце паварочваецца тварам да мяне і кажа:

– Калі так, дык слухай і запамінай. Гэта не казка, а што было ў жыцці. Запомні, добра запомні, што раскажу. А калі старых гадоў дажывеш, сваім унукам раскажаш, як іх продкі волю здабывалі. Эге...

II

– Даўным-даўно на месцы гэтага поля і на многія вёрсты вакол быў дрымучы лес. Непраходнымі балотамі былі абкружаны астраўкі зямлі. Жылі тут адны толькі ваўкі, ласі ды мядзведзі. Эге... Наша вёска Бабунічы была тады зусім маленькай – усяго дзве хаты, у якіх леснікі жылі. А належалі гэтыя хаты конкавіцкаму пану Плікусу. Да маёнтка Конкавічы адсюль было трыццаць вёрст. А на поўнач, вёрст за пяцьдзясят адсюль, быў маёнтак Навасёлкі. Гаспадаром маёнтка быў жорсткі самалюбівы пан Богуш. Уладанні паноў Плікуса і Богуша межаваліся, а дзе праходзіла мяжа, паны і самі не ведалі.

Быў у пана Богуша мужык Ермалай – мой дзед-нябожчык, Царства яму Нябеснае. Пад гэтым каменем, на якім я сяджу, магіла яго. Дужы быў Ермалай да неймавернасці. Адзін на мядзведзя хадзіў з драўлянымі вілкамі і забіваў... Эге...

Аднойчы Ермалай у лесе лык надраў. Вязка выйшла роўная з ім. Узваліў Ермалай яе на плечы і цягне да хаты. З-пад вязкі самога не бачна. Раптам на сцежку вярхом на кані выехаў пан Богуш. Ці ён на паляванні ездзіў, ці лес аглядаў – хто яго ведае. Толькі бачыць – па сцежцы капа рухаецца: сена – не сена, пазнаць не можа. Пад’ехаў бліжэй – вязка лык, канцы іх, як вужакі, паўзуць па вераску.

– Гэй, халоп! – крыкнуў Богуш.

Ермалай крыху глухаваты быў, не пачуў – цягне свае лыкі далей.

– А-а, сабачы сын! – пакрыўдзіўся Богуш і ўз’ехаў на канцы лык. Уз’ехаў, а вязка рухаецца – і конь з панам пацягнуўся за ёю. Вось якая сілішча была ў Ермалая!

– Ух, які дужы чорт! І на пана глянуць не хоча, быдла! Ось я ж цябе правучу! – замармытаў сам сабе Богуш, чырванеючы ад злосці.

З’ехаў убок, апярэдзіў Ермалая, павярнуў каня насустрэч.

– Ты чаму не вітаеш пана, халоп? – крыкнуў.

Ермалай спыніўся, апусціў вязку, шапку зняў, пакланіцца хацеў, а Богуш – р-раз яго бізуном! – і паехаў прэч. Эге...

Паглядзеў Ермалай услед свайму пану, пачухаў чорнымі пазногцямі сваю рыжую бараду, зноў узваліў вязку на плечы і памалу пайшоў. Ішоў, а слёзы – капды кап! Не ад болю – ад знявагі дарэмнай.

III

Аблюбаваў пан Богуш у сваіх уладаннях вялікі востраў паміж балот. Вырашыў ён гэты востраў узараць і на ім новую вёску пабудаваць. А на востраве лес быў: магутныя дубы, ясені ды клёны. З-за іх галля неба не відаць, а ўнізе – ні травінкі, адно шэрае лісце ды суч-

ча. Выбраў Богуш некалькі сем'яў сваіх халопаў, каб пасяліць на гэтым востраве. Не прамінуў і Ермалая. Прывёў Богуш перасяленцаў на востраў, загадаў лес карчаваць, пад поле яго расчышчаць. Пачалася работа. Пан камандуе, за работай наглядае. Ад цямна да цямна працавалі мужыкі, бабы і падлеткі. Выкарчаваныя дрэвы не вазілі – на руках выносілі, у кучу складвалі, палілі... Уяві сабе: дуб у тры абхваты таўшчынёй! Перасякуць яму карэнне, зачэпять вярхоўку за высокі сук і цягнуць, цягнуць, пакуль не паваліцца. Абсякуць галлё, ускоцяць на калкі, падымаюць і нясуць. Цяжар не дай ты, Госпадзі, – спіны трашчаць! А насільшчыкаў пар пятнаццаць, а то і больш набіралася. У дадатак яшчэ і пан на бервяно ўзбіраецца, ходзіць па ім узад і ўперад дзеля пацехі. У руцэ ў пана бізун – гэта каб не хітраваў ніхто.

Чамусьці прыглынуліся пану Богушу Ермалаевы плечы, шырокія, мускулістыя. Ходзіць пан па бервяне то сюды, то туды і кожны раз, праходзячы каля Ермалая – хлысь яго бізуном па плячах. Не так, каб ужо было вельмі балюча, але як-ніяк амаль па голым целе. Адзін раз, другі, трэці цяпеў Ермалай, а на чацвёрты як ірване калок з рук свайго напарніка, кума Ігната, ды як ахне калком пана па галаве!.. Зваліўся пан з бервяна на зямлю, як спелая груша... Эге...

Нехта моцна закрычаў. Насільшчыкі апусцілі бервяно і аслупянелі ад страху. Хрысцяцца. Паглядзяць то на мёртвага пана, то на Ермалая, то адзін на аднаго і зноў хрысцяцца. Хутка з-за кучы галля паказаўся чалавек у доўгай белае сарочцы, з белым каўпаком на галаве. Гэта быў панскі кухар, неадлучны слуга і ахоўнік. Гатуючы пану абед, ён тым часам назіраў, дзе пан. Калі ўбачыў, што насільшчыкі кінулі бервяно і збіліся ў кучу, кухар адчуў: здарылася нешта нядобрае. З усіх ног кінуўся да натоўпу. За ім беглі жанчыны і дзеці,

якія непадалёку прыбіралі галлё. Прыбег кухар да насільшчыкаў, бачыць: пан на зямлі рукі распластаў, твар сіні, з роту і вушэй кроў цячэ.

Успляснуў рукамі кухар, закрычаў:

– Госпадзі! Ды што ж гэта?.. Пана!.. Нашага дабрадзея забіць! Ды гэта ж катарга ўсім!..

Убачыў Ермалая з калком у руцэ. Зразумеў, хто забойца, і яшчэ мацней залямантаваў:

– Ты?.. Забойца!.. Катаржнік!.. Што ты нарабіў? За што ты пана – нашага бацьку – загубіў? Кажы, ірад!.. Кажы, хрыстапрадаўца!

Крык кухара вывеў насільшчыкаў з аслупянення. Яны замітусіліся, завохкалі, пачалі падыходзіць, абкружаць Ермалая.

– Вяжыце яго, браткі! Вяжыце ліхадзея, забойцу!.. Га?.. Дзе вяроўка?.. Дайце вяроўку!..

Ермалай падняў галаву, сціснуў калок у руцэ і ціха, скрозь зубы, дрыжачым голасам сказаў:

– Не падлазь, панскі блюдаліз, – заб’ю! Адзін грэх на душу!

Кухар крактануў, прыгнуўся і, не адводзячы вачэй ад Ермалаевага калка, задам адступіўся да натоўпу.

IV

Выйшаў на круг Ігнат, Ермалаеў кум, кінуў касы пранізлівы позірк на кухара... Ігната, да слова, пасля таксама тут пахавалі, побач з Ермалаем, толькі раней на год ці два.

Дык вось выцер Ігнат шурпатаю далоняю маршчыністы лоб, паправіў порткі, падышоў да Ермалая, агледзеўся вакол. Натоўп адступіў крыху назад. У крузе стаялі два асілкі, як тыя мядзведзі, аднолькава тоўстыя ад карку да пят, аднолькава раз’юшаныя і расшучыя. Толькі ў Ігната валасы на галаве і барада былі чорныя і кучаравыя.

Ігнат уздыхнуў, глянуў на распластанае цела пана, на кухара, які хаваўся ў натоўпе, на сонца, якое, як перад навальніцай, моцна прыпякала, і загаварыў:

– Добра, куме! Добра!.. Колькі ж можна цярэць? Хіба ж мы не людзі? За што ён цябе біў?.. А ўчора Сцяпана і Настульку за што біў?.. Здзекаваўся... Яму жарты, а нам боль... Вось і дажартаваўся. Добра, Ер-малай!.. Грэх твой і на маю душу хай будзе... І яшчэ скажу: як хто хоча, а ты, кум, зараз жа забірай сына Мірона з нявесткай, сваю бабу з дочкамі і – у лес. І я за табою. Спадзяюся, што і мой Анціп за намі пойдзе. Чым так жыць – прападзі яно прападам.

– Не трэба табе ісці са мною, – адказаў Ермалай дрыжачым голасам. – Трапіць і цябе хвароба...

Раптам голас Ермалая абарваўся, нешта цвёрдае падкацілася да яго горла, сцяло дыханне. Не выпускаючы з рук калка і нібы абапіраючыся на яго, Ермалай пайшоў з круга. Ігнат крыху памарудзіў, а затым рашуча пайшоў следам за Ермалаем. Натоўп расступіўся. Як толькі Ермалай з Ігнатам выйшлі з натоўпу, да іх, плачучы, падбеглі жонкі і дзеці. Акулька – жонка Ермалая – абхапіла шыю свайго каханага, загаласіла, як па нябожчыку. Чацвёрэ дзяўчат акружылі яго, таксама галосычы. Гвалт. А побач Ігнат схіліўся над сваёй Талашкай, далоняю абціраючы на яе твары слёзы і шчыра даказваючы, што і ў лесе можна пражыць, што ў паноў няма душы і, чым жыць у няволі, лепш на край свету збегчы або павесіцца на асіне. Людзі слухалі гэта, моўчкі ківалі галовамі і пераходзілі з месца на месца, не ведаючы, што рабіць. Эге...

Пасля поўдня Ермалай і Ігнат з жонкамі і дзецьмі ўскінулі на плечы клункі з пажыткамі, пакінулі свае буданы і падаліся ў лес да Чорнага балота. За імі пайшлі і іх сыны з жонкамі: Ермалаеў Мірон і Ігнатаў Анціп.

На другі дзень мёртвага пана Богуша прывезлі ў Навасёлкі. Сын забітага, малады пан Богуш, да смерці збіў кухара за тое, што той не прыгледзеў за бацькам і не затрымаў забойцу. Потым прыехалі стражнікі. Усіх, хто быў пры забойстве, бізунамі білі. Ермалая з Ігнатам шукалі, ды дзе ім было іх знайсці ў такім вялікім лесе, сярод непраходных балот.

Тыя сем'і, якіх разам з Ермалаем і Ігнатам стары Богуш на востраў прывёў, тут вялікае поле ўзаралі. Частка з іх у вёсцы Міхедавічы засталася, а частка ў лес да Ермалая і Ігната потым збегла. Эге...

V

Некалькі дзён Ермалай і Ігнат са сваімі роднымі блукалі па лесе, па балотах, пакуль не знайшлі сабе такую мясціну, што ні ўлетку, ні ўзімку нават ваўку туды не прабрацца. Кругом балота, ды такое, што як толькі ступіш – нага, бадай, на той свет правальваецца. Востраў трапіўся вялікі, пры тым добрая частка яго бязлеснай была – адна трава ў пояс. Мабыць, не вельмі даўно тут пажар прайшоў і выпаліў лес – хто яго ведае. На гэтым востраве Ермалай з Міронам і Ігнат з Анціпам пабудавалі сабе буданы, каб ад дажджу было дзе хавацца. А да зімы курныя хаткі паставілі, паляначкі раскапалі, жыта пасеялі. Увосень да іх яшчэ пяць сем'яў прыйшло. З тых, што пан у Міхедавічах сляў. Усе былі блізкія родзічы Ермалая і Ігната. З імі малады пан занадта ўжо жорстка абыходзіўся – помсціў ім за збеглага Ермалая.

У зімовую галалёдзіцу ўцекачы ўпотай наведвалі сваякоў у Міхедавічах, а часцей да бабунаўцаў заходзілі. Бабунаўцы, бач, належалі другому пану, конкавіцкаму Плікусу, і да іх хадзіць было бяспечней. Там раздабывалі хлеб, насенне рознае і кужаль на ніткі. Цяжка і бедна жылося ўцекачам, але затое на волі, ніякаму пану не кланяліся. І міхедаўцы, і бабу-

ЗМЕСТ

Няскоранья. <i>В. М. Сіўковіч</i>	3
Мінёр (<i>вершаваная аповесць-быль</i>)	7
Суддзя (<i>вершаваная аповесць-быль</i>)	42
Выпрабаванне сумлення (<i>аповесць</i>)	71
Пеклішча (<i>з мінулага вёскі Бабунічы Петрыкаўскага раёна</i>)	201